

การเคลื่อนไหวเพื่อรื้อฟื้นภิกษุณีในประเทศไทย

นับตั้งแต่พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่สังคมไทย สตรีในสังคมไทยก็เริ่มมีบทบาทที่เกี่ยวพันกับพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง โดยเป็นผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นหนึ่งในพุทธบริษัทตลอดมา

3.1 พระพุทธศาสนาในประเทศไทย

หลังการสังคายนาครั้งที่ 3 พระพุทธศาสนาเริ่มเข้ามามีอิทธิพลบนดินแดนสุวรรณภูมิหรือประเทศไทยในปัจจุบัน ซึ่งการนับถือพระพุทธศาสนาของไทยนั้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้แบ่งออกเป็น 4 ยุค คือ

1. ยุคเถรวาทแบบสมัยอโศก คือ เมื่อ พ.ศ. 218 หลังการสังคายนาเสร็จสิ้น พระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งสมณทูตไปประกาศพระศาสนาในดินแดนต่างๆ รวม 9 สาย และในสายที่ 9 โดยการนำของพระโสณเถระและพระอุตตรเถระ ได้เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ ซึ่งสันนิษฐานว่ามีศูนย์กลางที่นครปฐม เนื่องจากมีโบราณสถานและโบราณวัตถุต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาที่เก่าแก่ที่สุด เช่น พระปฐมเจดีย์ ศิลารูปพระธรรมจักรเป็นต้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้ามาครั้งแรกนั้นเป็นสมัยทวารวดี โดยมีมอญโบราณ และละว้าเป็นชนพื้นเมือง

2. ยุคมหายาน คือ เมื่อ พ.ศ. 620 ในการทำสังคายนาครั้งที่ 4 ซึ่งมีพระเจ้ากนิษกะเป็นประองค์อุปถัมภ์ พระองค์ได้ทรงสนับสนุนในการส่งสมณทูตออกไปประกาศพระศาสนาในแถบเอเชียกลาง เป็นสาเหตุให้พระเจ้าจักรพรรดิมีงตี้แห่งราชวงศ์ฮั่น ได้รับพระพุทธศาสนาจากเอเชียกลางเข้าไปเผยแผ่ในประเทศจีน และได้ส่งทูตสันถวไมตรีมายัง “ขุนหลวงเฒ่า” กษัตริย์ไทยแห่งอาณาจักรอ้ายลาว ทำให้หัวเมืองไทยทั้ง 77 มีราษฎร 51, 890 ครอบครัวหันมานับถือพระพุทธศาสนาแบบมหายานเป็นครั้งแรก

3. ยุคเถรวาทแบบพุกาม ประมาณ พ.ศ. 1600 พระเจ้าอโนรุธมหาราช หรือ อโนรธามังช่อ กษัตริย์พุกาม ทรงแผ่อาณาเขตเข้ามาถึงอาณาจักรล้านนา ล้านช้าง จรดลพบุรี และทวารวดี และเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยศรัทธาอย่างแรงกล้า ทำให้พระพุทธศาสนาแบบพุกามเจริญมากในดินแดนทางภาคเหนือของไทย

4. ยุคเถรวาทแบบลังกาวงศ์ เมื่อประมาณ พ.ศ. 1800 พระพุทธศาสนาในลังกา ซึ่งมีพระเจ้าปรักกัมพามหาราชขึ้นครองราชย์ ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองทั้งในด้านปริยัติ ปฏิบัติ ทำให้พระสงฆ์ไทยส่วนหนึ่งเดินทางไปศึกษาพระธรรมวินัยและอุปสมบทใหม่ที่ลังกา และชักชวนพระสงฆ์ชาวลังกากลับมาตั้งสำนักอยู่ ณ เมืองนครศรีธรรมราช ตั้งเป็นพระสงฆ์นิทายสยามวงศ์ซึ่งเป็นรูปแบบของพระพุทธศาสนาที่สืบทอดมาจนถึงยุคปัจจุบัน¹

3.2 สตรีในบริบทของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

ประวัติศาสตร์ของชนชาติไทยเริ่มขึ้นอย่างเป็นทางการ ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานี พระพุทธศาสนาในสมัยสุโขทัยเป็นฝ่ายเถรวาทแบบลังกาวงศ์มีความเจริญรุ่งเรืองสืบมาโดยลำดับ ประชาชนทุกระดับตั้งแต่พระมหากษัตริย์จนถึงราษฎรชาวบ้านทั่วไปทั้งหญิงและชาย เด็กและผู้ใหญ่ ต่างรักษาศิลปปฏิบัติธรรม² เห็นได้จากหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาพระวินัยว่า

พระโสณะเถระและพระอุตตรเถระสองพระเถระที่พระเจ้าอโศกมหาราชอาราธนาให้มาประกาศพระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ ท่านได้ให้บรรพชาอุปสมบท แก่กุลบุตรเป็นพระภิกษุและสามเณร 2, 500 รูป และให้กุลธิดาบวช 1, 500³

เป็นที่น่าสังเกตว่า การบวชของกุลธิดาในบันทึกดังกล่าว บาลี ท่านใช้คำว่า บรรพชา ซึ่งหมายถึงการบวช จึงน่าจะสงสัยว่า ในการบวชครั้งนั้น กุลธิดาได้บวชเป็นอะไรกันแน่ เนื่องจากในปัจจุบัน การบรรพชาใช้ในความหมายของการบวชสามเณร เป็นไปได้ไหมที่การบรรพชาของสตรีในครั้งนั้น อาจหมายถึงการบวชเป็นสามเณรี อย่างไรก็ตามข้อความตอนนี้มีกรกล่าวขยายในพุทธศาสนสุวัณณภูมิปกรณ์ว่า

พระเถระได้ให้กุลบุตร 2500 คนบวชเป็นภิกษุสามเณร และให้กุลธิดา 1500 คนบวชเป็นนางชี ข้อนี้แสดงว่า การบวชชีในประเทศมีมาแล้วตั้งแต่พุทธศตวรรษที่สามซึ่งเป็นเรื่องที่เป็นไปได้เพราะเนื่องจากไม่มีหลักฐานปรากฏว่า มีภิกษุณีมาใน

¹ พระเทพเวที (ประยูร ญัตติโต), พระพุทธศาสนาในเอเชีย, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2508), น. 110-113.

² ดูรายละเอียดในเสถียร โพธิ์นันทะ, ภูมิประวัติพระพุทธศาสนา, (นครหลวง-กรุงเทพฯ ธนบุรี, มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2515), น. 59.

³ วิ.อ.1/61.

คณะของพระโศภณะเถระ เธอจึงไม่ได้บวชเป็นภิกษุณี แต่บวชเป็นชีแทน อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่า แถวจังหวัดราชบุรี เพชรบุรี นครปฐม สตรี จะนิยมบวชชีกันมาก ตราบเท่าปัจจุบัน⁴

จากหลักฐานนี้ แสดงให้เห็นว่าสตรีไทยเริ่มเข้ามาบิณฑบาตในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่การเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยเริ่มต้นจากการเข้ามาบรรพชาในศาสนา ถึงแม้จะยังไม่มีหลักฐานชัดเจนว่า การบรรพชาในครั้งนั้นหมายถึงอะไร จะเป็นภิกษุณี สามเณรี หรือว่า แม่ชี แต่นั่นก็ถือได้ว่า เป็นจุดเริ่มต้นของการเข้ามาบิณฑบาตในพระพุทธศาสนาของสตรีไทย

แต่ถ้าจะยึดกันตามหลักฐานที่ปรากฏเป็นรูปธรรมมากที่สุด การถือบวชเป็นแม่ชีถือได้ว่าเป็นบิณฑบาตของสตรีที่ปรากฏเด่นชัดในพระพุทธศาสนาในสังคมไทย หลักฐานเกี่ยวกับแม่ชี มีปรากฏในสมัยกรุงศรีอยุธยา ในบันทึกของลาลูแบร์ อัครราชทูตฝรั่งเศส ซึ่งเข้ามาเมืองไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้กล่าวว่า ในสยามจะมีนางชี คือ สตรีที่ปฏิบัติพระวินัย อาศัยอยู่ในวัดของพระภิกษุบางวัด ซึ่งนางชีเหล่านี้ ส่วนมากจะบวชเมื่อตอนอายุเข้าวัยชราแล้ว⁵ , ในจดหมายเหตุของ เอนเยนเบิร์ต แคมเฟอร์ ชาวเยอรมันซึ่งเข้ามาเมืองไทยสมัยสมเด็จพระเพทราชา ได้กล่าวว่า นางชี จะเป็นผู้บำเพ็ญศีลภาวนา และปฏิบัติกิจในวัด ซึ่งชีเหล่านั้น จะห่มผ้าสีขาว และในจดหมายเหตุของ นิโคလာส แซแวงส ได้กล่าวถึงแม่ชีในสมัยอยุธยาไว้ค่อนข้างละเอียดว่า

“สตรีชาวสยามรักเสีภาพมากเกินไปกว่าจะยอมมอบตนอยู่ในสำนักเหมือนนางชี เรา และจะมีชีวัดอยู่ในนั้นไปจนตลอดอายุ นางจะบำเพ็ญเพียรภาวนาอยู่ก็ต่อเมื่อล่วงเข้าถึงวัยที่เปื้อน่ายในโลกียวิสัยแล้วเท่านั้น และน้อยรายนักที่จะอำลาจากสำนักออกมาประการหนึ่ง โดยที่พวกนางต้องติดต่อกับพระสงฆ์องค์เจ้าอยู่เสมอ จึงได้มีกำหนดกฎเกณฑ์อนุญาตให้สตรีบวชชีได้ต่อเมื่ออายุล่วง 50 ปี แล้วเท่านั้น เพื่อป้องกันครหา นางต้องโกนหัว โกนคิ้วเหมือนอย่างพระภิกษุและนุ่งขาวห่มขาว สีขาวนั้นถือว่าเป็นสีที่สุภาพสำหรับชาวสยาม ใช้ในโอกาสไว้ทุกข์ และคราวมีพิธีการสำคัญ พวกนางมิได้อยู่กันเป็นคณะในอาราม นางจากครอบครัวมารวมกันอยู่ หมู่ละ 3-4 คน ในที่ใกล้ๆ วัด ประพฤติปฏิบัติตามวินัยสงฆ์ทุกอย่าง ฟังสวดมนต์

⁴ พระราชกวี (อ่า) พุทธศาสนสุวัณณภูมิปกรณ์ ราชประวัติตฤกตา ตำนานเมืองขุนไทย, (กรุงเทพมหานคร : วัดโสมนัสวิหาร), น. 494

⁵ ลาลูแบร์, ซีมอน เดอ, จดหมายเหตุ ลาลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา, 2548), น. 341.

ทุกวันและเจริญภาวนาเป็นเวลานาน ๆ อยู่อุโบสถ งานส่วนใหญ่ของนาง คือ ปรนนิบัติพระสงฆ์ มีการจัดเครื่องจันทนถวายและช่วยเหลือกิจการในด้านต่างๆ ด้วยการถวายทานอยู่เนืองนิตย์ นางไปเยี่ยมคนยากจนและคนเจ็บไข้ได้ป่วย และ บำเพ็ญตบให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นในด้านทานมัยอย่างเคร่งครัด ด้วยประการฉะนี้ นางจึงได้รับสิทธิต่างๆ ทุกอย่างเท่ากับพระสงฆ์ และได้รับความเคารพนับถือเท่าเทียมกัน ทุกคนต้องไหว้นาง และพวกนางก็จะไหว้แต่พระภิกษุในวัดวาอารามเท่านั้น เรียกสตรีเหล่านี้ว่า นางชี คือนักบวชหญิง พวกนางมีตำแหน่งที่หนึ่งต่างหากภายในอุโบสถ และศาสนพิธีต่างๆ มีผู้นิมนต์นางชีไปงานศพพวกขุนนาง ซึ่งพวกนางก็ไปกันโดยระเบียบเป็นขบวน และในการไปงานเช่นนี้ พวกนางจะได้รับของถวายเป็นจตุปัจจัยอย่างอุดมสมบูรณ์ทีเดียว⁶

จากหลักฐานที่ปรากฏในจดหมายเหตุ แสดงให้เห็นว่า สถานภาพของแม่ชีในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้รับการยอมรับพอสมควรจากสังคม เนื่องจากบทบาทที่ปรากฏให้เห็น นอกจากจะมีความสำคัญในการดูแลพระภิกษุสงฆ์ แม่ชียังมีบทบาทในงานพิธีกรรม ได้รับการนิมนต์จากพุทธศาสนิกชน ทำให้แม่ชีได้รับการสงเคราะห์จตุปัจจัย เพื่อยังชีพในสถานภาพแม่ชีต่อไปได้

ต่อมาในสมัยกรุงธนบุรี อาจจะมีหลักฐานไม่มากนักเนื่องจากบ้านเมืองอยู่ในยุคสงคราม แต่จากคำจารึกปณิธานของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ที่ทรงตั้งปณิธานไว้ว่า

อันตัวพ่อชื่อว่าพระยาตาก	ทนทุกข์ยากกู้ชาติพระศาสนา
ถวายแผ่นดินให้เป็นพุทธบูชา	แต่พระศาสนาสมณะพุทธโคดม
ให้อยู่ยงคงถ้วนห้าพันปี	สมณะพรหมณชีปฏิบัติให้พอสม
เจริญสมณะวิปัสสนาพ่อชื่นชม	ถวายบังคมรอยบาทพระศาสดา
คิดถึงพ่อพ่ออยู่คู่กับเจ้า	ชาติของเราคงอยู่คู่พระศาสนา
พุทธศาสน์อยู่ยงคู่องค์กษัตรา	พระศาสดาฝากไว้ให้คู่กัน ⁷

⁶ ประคอง สิงหนาทนิตร์รักษ์, บทบาทแม่ชีในการพัฒนาสังคม (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2516) น. 2-4.

⁷ พระโสมภณคณาภรณ์(ระแบบ ลูตญาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, น. 485-

แต่หลังจากนั้นเรื่องราวของแม่ชีไม่มีปรากฏมากนัก และสถานภาพของแม่ชีดูเหมือนว่าจะตกต่ำลงเรื่อย ๆ โดยเฉพาะในสมัย จอมพลผิน ชุณหะวัณ ปรากฏว่ามีสตรีได้ปลอมออกบวชเป็นแม่ชี เพื่อเรียกรายเงิน และขอทานอย่างมากมาย บางพวกพักอยู่ในเรือซึ่งจอดอยู่ในที่ต่างๆ ตอนอยู่ในที่พักก็แต่งกายอย่างหญิงชาวบ้านตามปกติ แต่พอออกจากที่พักก็แต่งกายเป็นชีออกขอทานเรียกรายเงิน ส่งผลให้ภาพพจน์ของแม่ชีตกต่ำลงมาก จนถึงขั้นที่รัฐบาลพยายามหาทางช่วยเหลือพวกชีเหล่านั้น นอกจากนั้น ประชาชนยังมีทัศนคติที่ไม่ค่อยดีนักต่อการบวชชี คือเห็นว่า ผู้ที่บวชชี คือผู้ที่หมดหวังในชีวิต ไม่สามารถที่จะแสวงหาความสุขในทางโลกได้ ไม่มีอาชีพเพราะยังขาดการศึกษา บ้าง หมดหนทางประกอบอาชีพจึงยอมตนเข้าบวชเพื่ออาศัยวัดเป็นที่พักพิง หรือเพื่อเป็นขอทาน บ้าง เป็นต้น⁸

แม้ในภายหลังมีความพยายามที่จะแก้ปัญหาเรื่องแม่ชี โดยมีความคิดเกี่ยวกับการก่อตั้งสถาบันแม่ชีไทย ในสมัยของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ(จวน อุฏฐายีมหาเถระ) สมเด็จพระสังฆราช องค์ที่ 16 ได้มีการจัดประชุม ณ สภามหาวิทยาลัย วัดบวรนิเวศ เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2512 โดยมีแม่ชีเข้าร่วมการประชุมถึง 700 คน จากการประชุมครั้งนี้ ที่ประชุมได้มีมติก่อตั้ง “สถาบันแม่ชีไทย” ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ 5 ข้อ คือ

- 1) เพื่อรวมกลุ่มแม่ชีทั่วประเทศ
- 2) เพื่อเสริมสร้างฐานะของแม่ชีในปัจจุบันให้มั่นคง
- 3) เพื่อช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- 4) เพื่อทำประโยชน์ด้านสังคมสงเคราะห์
- 5) เพื่อทำการสงเคราะห์แม่ชีชราที่ถูกทอดทิ้ง และสั่งสอนอบรมเยาวชน⁹

แม้ว่าจะมีการก่อตั้งสถาบันแม่ชีไทยเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น แต่โดยภาพรวม สถานะของแม่ชียังไม่ได้รับการสนับสนุนให้ดีขึ้น ที่ผ่านมามีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแม่ชีหลายงาน เช่น การทำงานของแม่ชีไทยในฐานะผู้ให้บริการในโครงการต่างๆ โดยเจริญ ธิชากรณ¹⁰, บทบาทของแม่ชีในการพัฒนาสังคม โดย ประคอง สิงหนาทนิตริภ¹¹, เรื่อง ปัญหาและความต้องการทางการ

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5-6

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7-8

¹⁰ เจริญ ธิชากรณ, การทำงานของแม่ชีไทยในฐานะผู้ให้บริการในโครงการต่าง ๆ (วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544)

¹¹ ประคอง สิงหนาทนิตริภ, บทบาทของแม่ชีในการพัฒนาสังคม. น. 5

ศึกษานอกระบบโรงเรียนของแม่ชีในพุทธศาสนา เขตภาคกลาง โดย พวงเพ็ญ สังขนันท์¹², เรื่อง
เหตุผลของการตัดสินใจบวชชีและความต้องการทางการศึกษาของแม่ชีไทย โดยประเสริฐทองเกต
¹³ และเรื่อง สตรีกับการบวชในพระพุทธศาสนาศึกษาเปรียบเทียบสถานภาพและทัศนคติของแม่ชี
สำนักวัดป่าภูกาญจนาภิเษก กรุงเทพมหานคร และสำนักปฏิบัติธรรมแดนมหามงคล กาญจนบุรี โดย
ยุพิน ดวงจันทร์¹⁴ งานวิจัยเหล่านี้รายงานสภาพปัญหาของสตรีที่เข้ามาบิณฑบาตในฐานะแม่ชีที่
สอดคล้องกัน กล่าวคือ สตรีเหล่านี้แม่ได้รับโอกาสในการเปลี่ยนสถานภาพเป็นแม่ชี แต่ก็ไม่ได้รับ
การสนับสนุนในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านการศึกษาเท่าที่ควร

ปัญหาที่สำคัญของสตรีในบริบทของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยคือสถานะของสตรีที่
ปฏิบัติธรรมไม่ชัดเจน นี่เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดปัญหาของสตรีในสังคมชาวพุทธ การมีภิกษุณีในสมัย
พุทธกาลเป็นการแสดงถึงสถานะของสตรีที่ปฏิบัติธรรมได้ชัดเจน แม้ในปัจจุบันจะมีแม่ชี แต่ใน
มุมมองของคณะสงฆ์ มติมหาเถรสมาคมครั้งที่ 28/2525 และในมุมมองของกรมการศาสนา
กระทรวงศึกษาธิการ ไม่ถือว่าแม่ชีเป็นนักบวชถือเป็นเพียงอุบาสิกา เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงทำให้ไม่ได้รับ
การสงเคราะห์ในฐานะนักบวชเช่นพระภิกษุ¹⁵ อย่างไรก็ตาม พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน
พ.ศ. 2525¹⁶ เสนอคำนิยามของ “ชี” ไว้ว่า “ชี. น. นักบวช เช่น ชีปะขาว; เรียก หญิงที่บวชช่า ห่ม

¹² พวงเพ็ญ สังขนันท์. ปัญหาและความต้องการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของ
แม่ชีในพุทธศาสนา เขตกลาง (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาการศึกษานอกระบบโรงเรียน
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535)

¹³ ประเสริฐ ทองเกต. เหตุผลของการตัดสินใจบวชชี และความต้องการทางการศึกษา
ของแม่ชีไทย (ปริญญาานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, 2534)

¹⁴ ยุพิน ดวงจันทร์, สตรีกับการบวชในพระพุทธศาสนา ศึกษาเปรียบเทียบสถานภาพ
และทัศนคติของแม่ชีสำนักวัดป่าภูกาญจนาภิเษก กรุงเทพมหานคร และสำนักปฏิบัติธรรมแดน
มหามงคลกาญจนบุรี (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาศาสนาเปรียบเทียบ, มหาวิทยาลัยมหิดล,
2541)

¹⁵ ผศ.มานพ นักการเขียน, พระพุทธศาสนากับสตรีศึกษา (กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย), น. 94

¹⁶ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525,
(กรุงเทพมหานคร : บริษัทอักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, 2539), น. 270

ชาว โคนคิ้ว โคนผม ถือศีลว่าแม่ชี” คณะกรรมการกฤษฎีกาเคยตีความแล้วว่า แม่ชีเป็นนักบวช
กรรมการปกครองกระทรวงมหาดไทย ถือว่า แม่ชีเป็นนักบวชประเภทหนึ่งตามกฎหมาย ดังนั้น จึง
ไม่มีสิทธิเลือกตั้ง ในขณะที่เดียวกันฝ่ายชาวบ้านทั่วไปก็มองแม่ชีว่าเป็นนักบวชไม่ใช่อบาสิกาทั่วไป
เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงเห็นได้ว่าฐานะของแม่ชีไม่ได้มีการรับรองสถานภาพความเป็นนักบวชที่ชัดเจน
เหมือนกับสถานภาพของภิกษุณีในสมัยพุทธกาล

อย่างไรก็ตาม เรื่องราวของภิกษุณีมิเคยมีปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ไทย
นับตั้งแต่สมัยสุโขทัย จนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ แม้ในปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาพระเจ้าบรมโกศได้ส่ง
พระสงฆ์สยามไปช่วยรื้อฟื้นพระพุทธศาสนาที่เกาะลังกาจนกระทั่งพระพุทธศาสนาได้พัฒนาการ
สืบต่อมาจนตราบเท่าทุกวันนี้ ก็ไม่เคยพบหลักฐานใดๆ แสดงให้เห็นว่ามีภิกษุณีเกี่ยวข้องกับ
สังคมไทยหรือกับคนไทย จนถึงกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีของไทย ในปี พ.ศ. 2470 จึงเกิดกรณี
ของนายนรินทร์ ภาชิต ผู้ผลักดันให้สตรีได้เข้ามามีบทบาทในฐานะนักบวช โดยการส่งลูกสาวทั้งสอง
คนให้บวชเป็นสามเณรี เพื่อให้เป็นภิกษุณีต่อไป ถือได้ว่าเป็นแนวคิดใหม่ของสังคมไทยในสมัยนั้น
กล่าวได้ว่า แนวคิดของนายนรินทร์ เป็นจุดเริ่มต้นของแนวคิดการเคลื่อนไหวเพื่อรื้อฟื้นภิกษุณีของ
สังคมไทยในปัจจุบัน

3.3 การสนับสนุนให้บวชภิกษุณีของนายนรินทร์ ภาชิต

3.3.1 ประวัตินายนรินทร์ ภาชิต

นายนรินทร์ เดิมชื่อ กลิ้ง เกิดที่บ้านสวนริมแม่น้ำเจ้าพระยา ในครอบครัวชาวสวน
คลองบางขวาง จังหวัดนนทบุรี เมื่อเจริญวัยได้รับการศึกษาจากวัดพิชัยญาติโดยได้รับการอบรม
ทั้งทางโลกและทางธรรม จนกระทั่งอายุได้ 15 ปี จึงได้เข้าบวชเป็นสามเณรในธรรมยุติกนิกาย แต่
บวชได้ไม่ถึงปีก็ลาสิกขาและได้เข้ารับราชการในแผ่นดินพระพุทธเจ้าหลวงเป็นครั้งแรกในตำแหน่ง
เสมียน ด้วยความเป็นคนที่มีปัญญาส่งผลให้ตำแหน่งงานทางราชการก้าวหน้า ได้เป็นถึงเจ้าเมือง
นครนายกพร้อมกับบรรดาศักดิ์ใหม่เป็น พระพนมสารนรินทร์ ภายหลังจากนายนรินทร์มีความขัดแย้ง
กับกรมขุนมรุพงษ์ศิริพัฒน์ ผู้เป็นเจ้านายที่ขัดขวางการแต่งตั้งนายนรินทร์เป็น “พระยา” จึงลาพัก
จากราชการมาช่วยงานขุนวิจิตรดำเรือเมล์แข่งกับกิจการเรือเมล์ของฝรั่งเพราะเห็นว่ามียช่องทางที่
จะเอาชนะฝรั่งได้ ต่อมาได้ตัดสินใจลาออกจากราชการในปี พ.ศ. 2452 แต่ทำยี่สุตธุรกิจเรือเมล์

ของนรินทร์ได้ผลาญทรัพย์สมบัติที่มีอยู่จนหมด นับเป็นความพ่ายแพ้ครั้งแรกของนรินทร์ต่อระบบทุนนิยมและอำนาจศักดินา

ในขณะที่สภาวะการณ์ของบ้านเมืองกำลังเปลี่ยนแปลง ปัญญาชนนักคิดต่างพากันแสวงหาแนวทางที่จะผลักดันสังคมไทยให้ก้าวหน้า นักคิดหลายคนพากันศึกษาแนวความคิดทางตะวันตกเพื่อนำมาใช้กับสังคมไทย นายนรินทร์กลับหวนมาศึกษาคติธรรมะตะวันออกของพระพุทธเจ้าอย่างจริงจังทั้งอ่าน ทั้งสนทนากับผู้รู้จากระดับชาวบ้าน ชาววัด ไปจนถึงสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ต่อมาในวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2455 นายนรินทร์ได้ร่วมกันกับเพื่อนจัดตั้งพุทธบริษัทสมาคมนั้นที่กรุงเทพฯ โดยตั้งใจให้เป็นศูนย์รวมความรู้และเผยแผ่พุทธศาสนาที่ถูกต้องไม่ม่งมายาย ที่พุทธบริษัทนี้นายนรินทร์ได้เป็นกำลังสำคัญในการออกหนังสือ “สารธรรม” และ “โลกกับธรรม” ซึ่งได้กลายเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและทัศนะทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญในช่วงนั้น ต่อมาทางพุทธบริษัทสมาคมนั้นจะออกหนังสือชื่อว่า “ช่วยบำรุงชาติ” ซึ่งหนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาส่วนมากเป็นการวิพากษ์วิจารณ์พระสงฆ์ และชาวพุทธที่มีความเชื่อผิดๆ อย่างตรงไปตรงมาและรุนแรง ทำให้ไม่เป็นที่พอพระทัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คณะกรรมการของพุทธบริษัทเกิดความเกรงกลัวต่อพระมหากษัตริย์ จึงเปลี่ยนใจจะไม่ตีพิมพ์ เป็นสาเหตุให้นายนรินทร์ตัดสินใจลาออกจากตำแหน่งผู้จัดการ หลังจากนั้นนายนรินทร์ได้เป็นตัวตั้งตัวตอออกเรียไรเพื่อปรับปรุงพระอุโบสถและกุฏิของวัดลานบัว จังหวัดนนทบุรี เพื่อใช้เป็นที่ปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาโดยเรียกว่า “วัตรสังฆสมาคม” โดยมีวัตถุประสงค์ให้เป็นที่อยู่อาศัยแก่การปฏิบัติธรรมกับบุคคลทั่วไป แต่การเคลื่อนไหวในครั้งนี้ถูกฝ่ายปกครองคัดค้านไม่เห็นด้วย เพราะมีความเห็นว่าเป็นกิจของสงฆ์มิใช่ของฆราวาสอย่างนายนรินทร์ เป็นสาเหตุให้ทางราชการประกาศถอดบรรดาศักดิ์พระพนมสารนรินทร์ เพราะคิดว่าการกระทำของนายนรินทร์เป็นที่เสื่อมเสียแก่ราชการ¹⁷

3.3.2 มูลเหตุของการเคลื่อนไหวเพื่อรื้อฟื้นภิกษุณีของนายนรินทร์ ภาษิต

ในปี พ.ศ. 2471 การต่อสู้เรียกร้องเพื่อให้มีการฟื้นฟูสามเณรีและภิกษุณีขึ้นในประเทศไทยคือการเคลื่อนไหวเรียกร้องที่สำคัญที่สุดครั้งหนึ่งในชีวิตของนายนรินทร์ การเคลื่อนไหว

¹⁷ ศักดินา ฉัตรกุล ณ อยุธยา, ชีวิต แนวคิด และการต่อสู้ของ “นรินทร์กึ่ง” หรือ-นรินทร์ ภาษิต, คนขวางโลก (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มติชน, 2536), น. 23-53

ดังกล่าวก่อให้เกิดการถกเถียงกันอย่างกว้างขวางในสังคมไทยขณะนั้น และเป็นประเด็นที่สะท้อนถึงความล้าหน้าทางความคิดของนายนรินทร์ได้เป็นอย่างดี ในเรื่องสิทธิความเท่าเทียมกันระหว่างบุรุษและสตรี ในการสนับสนุนให้บุตรสาวบวชเป็นสามเณรี นายนรินทร์ได้กล่าวเหตุผลไว้ในแถลงการณ์การณเรื่องสามเณรีวัตรนารีวงศ์ โดยสรุปว่า

1. เพื่อบำรุงพระพุทธศาสนา
2. เพื่อทดแทนคุณพระธรรม พระแม่เจ้าโคตมี พร้อมทั้งพระสงฆ์
3. เพื่อทดแทนคุณมารดา
4. เพื่อให้มีบุคคลรักษาไว้ซึ่งภิกษุณีปาติโมกข์
5. เพื่อสตรีที่ปรารถนาจะเป็นนักบวช
6. เพื่อให้สตรีได้มีโอกาสบวชเรียน
7. เพื่อมิให้น้อยหน้าต่างประเทศที่สตรีสามารถบวชได้
8. เพื่อให้ครบพุทธบริษัท 4
9. เพื่อให้สตรีได้ประพฤติตนตามโคตมีสูตร¹⁸

จากเหตุผลทั้งหมดที่กล่าวมาทำให้เห็นแนวความคิดของนายนรินทร์ในการสนับสนุนให้มีการรื้อฟื้นภิกษุณี ซึ่งเหตุผลทั้งหมดข้างต้นกล่าวสามารถแยกประเด็นได้เป็นสอง ดังนี้

1. เหตุผลด้านศาสนา เหตุผลในข้อที่ 1, 2, 4, 8 และ 9 เป็นเหตุผลที่เป็นไปเพื่อพระพุทธศาสนา โดยเหตุผลในข้อที่ 1 นายนรินทร์อ้างว่า เพื่อให้พระพุทธศาสนามีความถาวรเจริญขึ้น หากจัดให้มีการบวชภิกษุณี เหตุผลข้อที่ 2 อ้างว่า เพื่อทดแทนพระคุณของ พระธรรมและพระสงฆ์โดยเฉพาะพระแม่เจ้าโคตมี เหตุผลข้อที่ 4 เพื่อให้มีบุคคลรักษาไว้ซึ่งภิกษุณีปาติโมกข์ โดยนายนรินทร์ อ้างว่า หากไม่รื้อฟื้นภิกษุณี พระวินัยของพระภิกษุที่เนื่องด้วยภิกษุณี ก็เป็นอันไม่ได้รับการรักษา ภิกษุณีปาติโมกข์ ก็จะไม่ผู้สืบทอด ธรรมวินัยที่พระพุทธองค์บัญญัติไว้ก็จะไม่สมบูรณ์ ส่วนเหตุผลข้อที่ 8 ถือได้ว่าเป็นข้ออ้างที่สำคัญของนายนรินทร์ ในประเด็นนี้ เพราะนายนรินทร์ มีความประสงค์ ที่จะให้พุทธบริษัทมีจำนวนครบ องค์ 4 ตามที่พระพุทธองค์บัญญัติไว้ให้พุทธบริษัท 4 สามัคคีกัน เพื่อรักษาไว้ซึ่งพระธรรมวินัย นายนรินทร์ อ้างว่า การที่พุทธบริษัท 4 ไม่สมบูรณ์ ทำให้เป็นที่เข้าใจได้ว่า พระพุทธศาสนาถึงกาลเสื่อมถอย เนื่องจากการไม่ครบองค์ของพุทธบริษัท อย่างไรก็ตามเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว จึงควรจัดให้มีการรื้อฟื้นภิกษุณี เพื่อให้มีการสืบ

¹⁸ นรินทร์ ภาษิต. แถลงการเรื่องสามเณรี วัตรนารีวงศ์ (กรุงเทพมหานคร:บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง,) น. 45.

อายุพระพุทธศาสนาให้ยาวนานต่อไป ส่วนเหตุผลในข้อที่ 9 ที่นายนรินทรอ้างว่า เพื่อให้มีผู้ที่ปฏิบัติตามโคตมีสูตร ก็เป็นการอ้างเหตุผลที่ใกล้เคียงกับเหตุผลข้อที่ 4 ที่ต้องการให้มีผู้รักษาไว้ซึ่งภิกษุณีปาติโมกข์ นายนรินทรมีทัศนะในเรื่องนี้ว่า เพื่อไม่ให้บทบัญญัติเหล่านี้กลายเป็นประวัติศาสตร์ที่ถูกจารึกเพียงในคัมภีร์เท่านั้น สิ่งที่เคยงดงามในพระพุทธศาสนา ควรจะมีผู้สืบสานต่อตำนานเหล่านั้น เพื่อประโยชน์อันพึงเกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนา กล่าวโดยสรุปได้ว่า นายนรินทรเชื่อว่าการรื้อฟื้นภิกษุณีเป็นการกระทำเพื่อพระพุทธศาสนา เพราะการบวชภิกษุณีจะทำให้พระพุทธศาสนามีความสมบูรณ์ พุทธบริษัทครบองค์ 4 และธรรมเนียมที่พระพุทธเจ้าประทานอนุญาตแก่สตรี จะมีผู้สานต่อเจตนารมณ์ของเหล่าสตรีในสมัยพุทธกาล

2. เหตุผลด้านสังคม เหตุผลในข้อที่ 3, 5, 6 และข้อที่ 7 เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสังคมซึ่งส่วนมากเป็นประเด็นเกี่ยวกับสิทธิสตรี โดยข้อที่ 3 เพื่อตอบแทนคุณมารดาถือได้ว่าเป็นการแสดงออกเพื่อให้เห็นว่านายนรินทรให้การยอมรับสตรีโดยการยกเอามารดาขึ้นเป็นสตรีตัวอย่าง การรื้อฟื้นภิกษุณีในความหมายของนายนรินทรก็คือการตอบแทนพระคุณของมารดาซึ่งเป็นสตรีเพศ เหตุผลข้อที่ 5 เพื่อให้สตรีได้มีโอกาสบวช เหตุผลในข้อนี้ชัดเจนว่านายนรินทรต้องการเปิดประตูพระพุทธศาสนาให้สตรีได้มีโอกาสกลับมาใช้สิทธิในการบวชตามสมัยพุทธกาลอีกครั้ง เหตุผลข้อที่ 6 ให้สตรีได้มีโอกาสบวชเรียน เหตุผลข้อนี้มีนัยยะทางสังคมที่ต้องการให้สตรีได้ใช้สิทธิในการยกระดับฐานะตนเองโดยการศึกษาเช่นเดียวกับบุรุษเพศ เหตุผลข้อที่ 7 กล่าวถึงการบวชของสตรีในต่างประเทศ ในมุมมองของนายนรินทรเมื่อสตรีในต่างประเทศบวชได้ ประเทศไทยเป็นเมืองพุทธก็ควรเปิดโอกาสให้สตรีในประเทศของตนเองได้เช่นกัน ซึ่งในประเด็นนี้นายนรินทรกล่าวว่า

หนังสือพิมพ์สยามออฟเซิร์ฟเวอร์ ทราบข่าวมาว่า มีสตรีชาวญี่ปุ่นผู้หนึ่ง ชื่อ นางสาวแมตซุยาโน เกิดที่เกาะฮอลโนลูลู เป็นสตรีคนแรกที่ได้เข้าถือบวชเป็นนางภิกษุณีแห่งพระพุทธศาสนา เวลานี้นางกำลังเดินทางจะไปยังจังหวัดเกียวโต เพื่อรำเรียนวิธีปฏิบัติแห่งพระพุทธศาสนา สำหรับจะได้ออกเทศนาเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป เท่าที่ผมได้ทราบดังนี้ ผมมีความยินดีเป็นที่สุด ถึงท่านหรือใคร ๆ จะว่าผมเป็นมนุษยมหาอุบาทว์ชาติชั่ว เพราะเท่าผมเห็นดีเห็นถูกขอไปด้วย ผมก็ต้องทนเอา เพราะอะไร ? หากว่าผมคิดจะสร้างวัดสำหรับฝ่ายหญิงในประเทศนี้ไม่ได้จริงๆ แล้ว ผมก็จะได้ตรวจน้ำไปบอกให้มารดาผมไปเกิดในประเทศญี่ปุ่น เผื่อบางทีจะได้มีโอกาสบวชเป็นภิกษุณี, สามเณรี หรือนางสิกขมานา กับเข้าด้วยบ้าง หรือบางที ภิกษุณีของญี่ปุ่นจะได้ออกประกาศพระพุทธศาสนาไปทั่วโลกกว่าจะมาถึง

ประเทศไทยก็คงมีพระราช 12 เมื่อตรงนี้ ชาวไทยเราก็เห็นคงจะได้พลอยบวชเป็น
ภิกษุณี สามเณรกับเข้าบ้างเป็นแน่¹⁹

กล่าวได้ว่าสังคมไทยในยุคของนายนิรันทรผู้คนหันมาเรียกร้องความเสมอภาคเท่า
เทียมกันในทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และเพศมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันนายนิรันทรพบว่า
เข้าถึงหลักพุทธธรรมของเพศชายและหญิงยังเป็นไปอย่างไม่เสมอภาคเท่าเทียมกัน การปิดกั้น
สิทธิของสตรีมิให้เข้าสู่เพศบรรพชิตเป็นสาเหตุให้องค์ประกอบของพุทธบริษัท 4 ไม่สมบูรณ์ และ
เมื่อไม่มีใครเห็นความสำคัญในปัญหาความไม่เสมอภาคระหว่างบุรุษและสตรีในประเด็นนี้ นาย
นิรันทรจึงเริ่มรณรงค์เพื่อปกป้องสิทธิธรรมของสตรีเพศ ด้วยการสนับสนุนให้นางสาวสวาระ และ
นางสาวจงดี้ บุตรสาว รวมทั้งผู้สนใจบวชเป็นสามเณรี พร้อมอุทิศอาคารด้านหลังของ “สถานพุทธ
บริษัท” เป็น “วัดรัตนารังษี” เพื่อเป็นสถานประกอบกิจกรรมทางศาสนาของฝ่ายสามเณรี เมื่อเดือน
กันยายน พ.ศ. 2471 โดยนายนิรันทรให้เหตุผลว่า

บรรดามนุษย์ (ผู้มีใจสูง) ที่เกิดมาในโลกนี้ มีสิทธิที่จะทำความดีได้ทั้งนั้น จะทำได้
บางชาติบางชั้นบางบุคคลบางเวลา ก็หาไม่ ดุจน้ำเป็นของกลาง บุคคลมีสิทธิที่จะ
อาบจะใช้ได้ทุกชาติทุกชั้นทุกบุคคลทุกเวลา พึงดูตัวอย่างพระนางเจ้าแม่พิมานมาหา
ชาบดีโคตมี เป็นปฐมนาวิที่ได้ประพฤติความดีเป็นคราวแรกคือออกอุปลมบท
ประพฤติพรตพรหมจรรย์เพื่อทุกชั้นตักิรยาทำที่สุดแห่งทุกข์ในพระพุทธศาสนา เป็น
ผู้อันพระบรมศาสดาทรงอนุวัตร คือทรงเห็นชอบด้วย เมื่อพระนางได้อุปลมบทแล้ว
ต่อมาก็มีหญิงออกอุปลมบทบรรพชาอีกเป็นอันมาก ได้บรรลุมรรคผลนิพพานตาม ๆ
กัน จะได้บรรลุมรรคผลแต่ฝ่ายชายก็หาไม่ มีหลักฐานอันท่านภาษิตไว้ว่า “นโส สพุ
เพสุ สุวานสุ ปุริโส โหติ ปณฺธิโต อิตถิปิ ปณฺธิตา โหติ ตตฺถ ตตฺถ วิจฺจขณฺนา” ความ
ว่าบุรุษนั้นจะเป็นบุรุษในที่ทั้งปวงก็หาไม่ แม้สตรีมีปัญญาเห็นแจ้งในฐานะนั้น ๆ ก็
เป็นบัณฑิตได้ ดังนี้ เพราะฉะนั้น ผมจึงได้ตั้งใจที่จะให้บุตรหญิงทั้งสองที่ได้บวช
สามเณรีนี้ แต่เดิมมา เพื่อให้ประพฤติตามเยี่ยงอย่างพระเจ้าน้ำโคตมี ให้เกิดมี
ขึ้นในเมืองไทย จะได้สมซึ่งโลกนิยมนัยยกย่องว่าชาวไทยเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา
ยิ่งกว่าประเทศใดๆ ในโลกเหตุนี้ แม่หญิงทุกท่าน ควรระลึกถึงพระคุณของพระเจ้า
แม่พิมานมาหาแล้วตอบแทนพระคุณ ด้วยการปฏิบัติตามสืบอายุสามเณรีภิกษุณี
วงศ์ให้เป็นไป เมื่อเป็นเช่นนี้ได้พระภิกษุณีปาติโมกข์ อันพระบรมศาสดาทรง

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 99-104

บัญญัติไว้ก็จะไม่เป็นหมัน ถ้าพากันละเลยเพิกเฉยเสียทั้งหมด ก็เป็นอันภิกษุณีมี
ครบบริษัท 4 ไม่ได้อยู่เอง (เท่ากับแม่หญิงในเมืองไทยเป็นผู้อาภัพ) เพราะฉะนั้น
ของท่านที่เป็นมารดาและบุตรหญิงจึงช่วยกันเพื่ออย่าให้ภิกษุณีปาฏิโมกข์เป็นหมัน
เสียเลย²⁰

สรุปได้ว่า เหตุผลที่สำคัญของนายนรินทร์ในการสนับสนุนการรื้อฟื้นภิกษุณี คือเพื่อ
พระพุทธศาสนาได้มีพุทธบริษัทที่ครบสมบูรณ์ และเพื่อเปิดโอกาสให้สตรีได้ใช้สิทธิเช่นเดียวกับ
บุรุษ กล่าวได้ว่า นายนรินทร์เป็นบุรุษเพศคนแรกๆ ที่ออกมาเปิดประตูแห่งสิทธิสตรีในสังคมไทยใน
สมัยนั้น

3.3.3 การบวชสามเณรีของสวระและจงดี้

การบวชสามเณรีของสวระ และจงดี้ นั้น ยังไม่เป็นที่แน่ชัดว่าบวชอย่างไร แต่ในเบื้องต้น
สันนิษฐานว่าบวชจากพระอาจารย์ อาจ ราชไสว อายุ 69 พรรษา 22 ซึ่งเป็นพระเถระฝ่าย
ธรรมยุติกนิกาย อยู่ที่ถ้ำเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งต่อมาในภายหลัง พระอาจารย์อาจถูกจับสึก แต่
ภายหลัง นายอาจ ได้ถวายหนังสือร้องทุกข์ โดยแก้ช้อกล่าวหาว่า ไม่ได้เป็นอุปัชฌาย์ให้สามเณรี
ทั้งสอง และต่อมา สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ก็ทรงพระอนุญาตให้นายอาจ กลับมาอุปสมบทเป็น
ภิกษุอีก หลังจากแก้ช้อกล่าวหาพ้นแล้ว²¹

เรื่องราวการบวชสามเณรีเป็นที่สนใจของคนทั่วไป มีทั้งที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย จึง
เป็นข่าวเกรียวกราวอยู่ในหน้าหนังสือพิมพ์หลายวัน จนอาจกล่าวได้ว่า หากใครเป็นคนร่วมสมัยไม่
รู้จักไม่เคยได้ยินเรื่องราวของสามเณรี ก็อาจถือว่าเป็นคนล้าหลังไม่ทันเหตุการณ์ได้ที่เดียว ครั้น
บวชได้ประมาณ 2 เดือนเศษ การบวชสามเณรีก็กลายเป็นข่าวเกรียวกราวอีกครั้ง เมื่อหนังสือพิมพ์
ทุกฉบับพากันลงข่าวว่า สมเด็จพระสังฆราชทรงประกาศห้ามไม่ให้พระภิกษุสามเณรทุกนิกายบวช
หญิงเป็นภิกษุณี สามเณรีต่อไป เพราะผิดพุทธบัญญัติ

²⁰ สำเนาสำนักงานราชเลขาธิการในพระองค์ ฎีกาของนรินทร์ ภาษิต ถวายในหลวงใน
พหข.สร.0201.8/52 เรื่องนายกลิ่ง (นรินทร์ ภาษิต) กับพวก (2476-2489).

²¹ นรินทร์ ภาษิต. แถลงการเรื่องสามเณรี วัดรัตนารังสรรค์ (กรุงเทพมหานคร : บริษัท
อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่งจำกัด มหาชน, 2544), น. 125-140.

หนังสือพิมพ์บางฉบับซึ่งไม่เห็นด้วยกับการฟื้นฟูภิกษุณี จึงพากันคล้อยตามสมเด็จพระสังฆราช วิพากษ์วิจารณ์นายนรินทรอย่างเสียหาย เช่น หนังสือพิมพ์ “ไทยหนุ่มหาว่าเป็นเสนียดร้ายและศัตรูต่อพระพุทธศาสนา” หนังสือพิมพ์หลักเมืองกล่าวโทษแก่นรินทรว่า “เป็นขบถต่อพระพุทธศาสนาควรมีโทษถึงประหารชีวิต” หนังสือพิมพ์ศรีกรุงกล่าวแนะนำว่า “ให้รัฐบาลริบจัดการกำจัดเสีย”²² ทางมหาเถรสมาคมก็พากันโจมตีว่านรินทรเป็นผู้ทำลายพระพุทธศาสนาและบีบบังคับให้สามเณรีสึกเสีย ทางฝ่ายนรินทรเห็นว่ายังไม่ควรสึก เพราะไม่ผิดตามหลักของพระพุทธศาสนา อีกประการหนึ่งการบวชเป็นไปโดยสมัครใจของเหล่าสามเณรี ฉะนั้นการสึกก็ต้องทำโดยสมัครใจจะให้ตนบังคับไม่ได้²³

เพื่อที่จะทำให้ปัญหาเรื่องการบวชสามเณรีและการฟื้นฟูภิกษุณีกระจ่างชัดแจ้งและได้ข้อสรุปว่าควรหรือไม่ควร นายนรินทรจึงได้เชื้อเชิญผู้รู้ทั้งที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยเข้าร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและชี้แจงเหตุผลเพื่อหาข้อสรุปในเรื่องนี้ โดยทำเรื่องขอใช้ห้องประชุมสามัคยาจารย์สโมสรเป็นสถานที่อภิปรายแลกเปลี่ยน แต่กระทรวงธรรมการเจ้าของสถานที่ไม่ยินยอมให้ใช้ทั้งที่สถานที่นั้นถูกกำหนดให้เป็นสาธารณสถานเพื่อใช้ประชุมทางศาสนาแก่บุคคลทั่วไป จึงเป็นผลให้การประชุมดังกล่าวมิอาจจัดขึ้นได้ ความคิดที่จะรื้อฟื้นภิกษุณีของนายนรินทรจึงยังคงเป็นความคิดที่ไม่ได้รับการยอมรับต่อไป

เรื่องราวของภิกษุณีได้ถูกนำเข้าสู่ที่ประชุมอภิรัฐมนตรีสภาครั้งที่ 12/2472 วันที่ 24 กรกฎาคม 2472 เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานหนังสือพิมพ์ไทยหนุ่มซึ่งลงเรื่องและรูปสามเณรีให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์ฯ ทอดพระเนตรและทรงมีพระราชดำรัสว่า “เห็นจะต้องจัดการอย่างใดอย่างหนึ่ง” สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์ฯ ทรงรับไปปรึกษาอธิบดีกรมอัยการ หลังปรึกษาแล้วได้ความว่าจะเอาผิดนายนรินทรทางอาญาไม่ได้ เรื่องราวของสามเณรีได้เข้าสู่ที่ประชุมอภิรัฐมนตรีสภาอีก 3 ครั้ง คือในวันที่ 2, 9 และ 16 สิงหาคม ปีเดียวกัน ในที่สุดก็ลงความเห็น “ถ้ารัฐบาลไม่ทำอะไรให้จริงจังก็เป็นการเสียรัศมีรัฐบาล”²⁴

ในที่สุดวันที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2572 เจ้าหน้าที่ก็ได้เข้าจับกุมตัวสามเณรี โดยศาลจังหวัดนนทบุรีได้ตัดสินจำคุกสามเณรี เจ้าหน้าที่เรือนจำและนักโทษหญิงได้ใช้กำลังเข้าบังคับ

²² เรื่องเดียวกัน, น. 150.

²³ ขวณฉลาด ปีที่ 1 เล่มที่ 3, เดือนกรกฎาคม, 2491, น. 25.

²⁴ ศักดินา ฉัตรกุล ณ อยุธยา, ชีวิต แนวคิด และการต่อสู้ของ “นรินทรภิกษุณี” หรือ-นรินทร ภานิต, คนขวางโลก, น. 62-65.

เปลื้องผ้าเหลืองออกจากสามเณรี เพื่อให้ใส่ชุดนักโทษแทน เรื่องราวเหล่านี้เกิดขึ้นในช่วงที่ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเสด็จชวา นายนรินทร์เห็นว่าเจ้าหน้าที่เรือนจำกระทำการเกินกว่าเหตุ จึงโทรเลขข้ามประเทศกราบบังคมทูลขอความเป็นธรรมจากพระองค์ การกระทำเพื่อการรื้อฟื้นภิกษุณีของนายนรินทร์เป็นสาเหตุทำให้รัฐบาลต้องคิดบัญญัติกฎหมายใหม่เพื่อให้ฝ่ายอาณาจักรคุ้มครองฝ่ายพุทธจักรได้ จึงได้มีการร่างพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ขึ้นมาใหม่²⁵ ในระหว่างที่เรื่องการฟื้นฟูภิกษุณียังคงเป็นคดีความอยู่นั้นนายนรินทร์ได้ทำฎีกาขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวินิจฉัย ในที่สุดวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2472 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยฎีกาลงมา โดยมีใจความสรุปว่า เห็นควรให้นายนรินทร์เลิกล้มความคิดเรื่องที่จะฟื้นฟูภิกษุณีเสีย ทำให้นายนรินทร์ต้องยุติการเคลื่อนไหวในเรื่องนี้ในที่สุด²⁶

3.3.4 สรุปการเคลื่อนไหวเคลื่อนไหวเพื่อรื้อฟื้นภิกษุณีของนายนรินทร์ ภาษิต

การสนับสนุนให้บวชภิกษุณีของนายนรินทร์ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมอย่างกว้างขวาง ในส่วนของคณะสงฆ์เอง สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณได้ประกาศห้ามให้พระภิกษุสามเณรทุกนิกายบวชหญิงเป็นภิกษุณี เป็นสิกขมานา และเป็นสามเณรี ซึ่งประกาศฉบับนี้คณะสงฆ์ยึดถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน เป็นสาเหตุให้เกิดข้อวิพากษ์ว่า ประกาศฉบับนี้น่าจะไม่มีผลในปัจจุบัน เนื่องจากได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว

ในส่วนของรัฐ ผลกระทบจากกรณีสามเณรี ทำให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยลงมาให้นายนรินทร์ล้มเลิกความคิดดังกล่าว อีกทั้งรัฐบาลยังได้คิดบัญญัติกฎหมายขึ้นมาใหม่โดยได้ยกร่างพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ขึ้นมาใหม่เพื่อให้ฝ่ายอาณาจักรคุ้มครองฝ่ายพุทธจักร

ในส่วนของสังคม มีการวิพากษ์วิจารณ์ นายนรินทร์อย่างมากมาย ซึ่งส่วนมากก็เป็นไปในทางลบ ไม่เห็นด้วยกับนายนรินทร์ สื่อมวลชนส่วนมากนำเสนอนายนรินทร์เป็นคนบาป บางท่านก็นำเสนอแนวทางที่เป็นกลาง เช่น ความคิดเห็นของ จ. ควะกุล ได้เขียนบทความเรื่อง

²⁵ นรินทร์ ภาษิต, นักต่อสู้ (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรโสภณ, 2489), น. 1.

²⁶ ศักดินา ฉัตรกุล ณ อยุธยา, ชีวิต แนวคิด และการต่อสู้ของ “นรินทร์กัลัง” หรือ- นรินทร์ ภาษิต, คนขวางโลก, น. 62-65.

“ผู้หญิงจะบวชได้หรือไม่?” ลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์บางกอกการเมือง เมื่อวันที่ 16-18 กรกฎาคม 2471 โดยนำเสนอแนวคิดว่า

การบวชผู้หญิงว่าจะได้หรือไม่ได้ ข้าพเจ้าเห็นว่าอาจเป็นปัญหาสำคัญในสาขาสงฆ์ศาสตร์ จะให้ภิกษุณีหรือสงฆ์นิคายใดนิกายหนึ่ง เป็นผู้ชี้ขาดอาจเป็นการแคบไป น่าจะควรประชุมนักปราชญ์ และคณะสงฆ์นิคายต่างๆ ในพุทธจักรวินิจฉัย เมื่อยุติอย่างใดก็ถือเป็นบรรทัดไปคราวหนึ่ง ดังนี้ ข้าพเจ้าคิดว่าจะดิงาม²⁷

อย่างไรก็ตาม การสนับสนุนแนวความคิดของนายนรินทร์ชี้ว่าจะไม่มี เพราะปรากฏว่ามีผู้เข้าร่วมบวชกับสามเณรีทั้งสอง อีก 6 คน และในเวลาทั้งสามเณรีทั้งสองออกบิณฑบาตก็มีชาวบ้านใส่บาตรให้โดยมิได้รังเกียจ อีกทั้งในเวลาเดินทางไกล เจ้าอาวาสบางท่านก็ได้ให้ที่พักพิงโดยมิได้ขับไล่แต่อย่างใด นี่แสดงให้เห็นว่า แนวความคิดในสังคมมีทั้งส่วนที่เห็นด้วย และส่วนที่คัดค้านมาตั้งแต่ครั้งนั้น

แต่เมื่อพิจารณาถึงเหตุผลของคณะสงฆ์ที่ยืนยันชัดเจนด้วยการประกาศห้ามพระภิกษุบวชหญิงเป็นภิกษุณีและสามเณรี ก็สืบเนื่องมาจากเหตุผลในเรื่องของพระธรรมวินัยที่ฝ่ายเถรวาทให้ความสำคัญ โดยเฉพาะในเรื่องของการบวชภิกษุณีที่มีบทบัญญัติชัดเจนว่าจำเป็นจะต้องบวชจากสงฆ์สองฝ่าย เมื่อไม่มีภิกษุณีที่จะบวชให้การบวชภิกษุณีจึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ในทัศนะของคณะสงฆ์ฝ่ายเถรวาท

กล่าวได้ว่า นายนรินทร์เป็นบุรุษคนแรกในประวัติศาสตร์ไทยที่ลุกขึ้นต่อสู้เพื่อสิทธิสตรีในสังคมไทย อาจเป็นไปได้ว่าสตรีในสมัยนั้น ยังไม่มีความกล้าคิดกล้าทำเหมือนเช่นในสมัยปัจจุบันจึงไม่สามารถออกมามีปากเสียงเพื่อเรียกร้องสิทธิของตนเองได้ แนวความคิดดังกล่าวของนายนรินทร์ส่งผลกระทบต่อแนวคิดในสังคมเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นบุคคลแรกที่นำเสนอแนวคิดดังกล่าว ซึ่งสำหรับสังคมไทยถือได้ว่าเป็นแนวคิดที่แปลกใหม่ในการให้สถานภาพนักบวชแก่สตรี โดยสังคมส่วนใหญ่ไม่พร้อมที่จะยอมรับ แม้ว่าจะมีบุคคลบางกลุ่มเห็นด้วย แต่สุดท้ายเมื่อภาครัฐไม่เห็นด้วย แนวความคิดของนายนรินทร์ก็ต้องยุติไปในที่สุด อย่างไรก็ตาม แนวความคิดดังกล่าวไม่ได้หยุดลงโดยสิ้นเชิง ยังคงฝังรากอยู่ในสังคมไทยโดยเฉพาะสตรีที่มีแนวความคิดก้าวหน้า ความพยายามของนายนรินทร์เท่ากับเป็นการจุดประเด็นหรือจุดเริ่มต้นของการสนับสนุนให้สตรีได้บวชเป็นภิกษุณีในเวลาต่อมา

²⁷ นรินทร์ ภาชิต. แฉลงการเมืองสามเณรี วัตรนารีวงศ์ (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่งจำกัด มหาชน, 2544), น. 99-104.

3.4 การบวชของภิกษุณีวรมัย กบิลสิงห์

3.4.1 ประวัติของภิกษุณีวรมัย กบิลสิงห์

ภิกษุณีวรมัย กบิลสิงห์ หรือ พระมหาโพธิธรรมาจารย์มหาเถรีซึ่งเป็นนามที่ท่านตั้งขึ้นเอง หรือ “หลวงย่า” เกิดเมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2451 ณ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี เป็นบุตรคนที่ 6 ในครอบครัวที่มีบุตรธิดา 6 คน มารดาชื่อส้มจิ้น ซึ่งในบั้นปลายชีวิตได้บวชเป็นแม่ชี และเสียชีวิตในผ้าขาว บิดาชื่อเตียง เมื่ออายุได้ประมาณ 10 ขวบ บิดาก็เสียชีวิต มารดาจึงพาครอบครัวย้ายเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ

เมื่อเข้ามาอยู่กรุงเทพฯ แล้ว วรมัย กบิลสิงห์ ก็ได้เข้าศึกษาที่โรงเรียนสตรีมหาพฤฒาราม และได้เข้าเรียนพลศึกษา สอบได้วุฒิต่างการศึกษา (วุฒิ พ.ป.) และเป็นครูพลศึกษาที่โรงเรียนเบญจมราชาลัย กรุงเทพฯ โดยเป็นครูพลศึกษาหญิงคนแรกของประเทศไทย มีความถนัดทางมวยไทย ดาบไทย ดาบฝรั่ง และยูโด กับวิชาป้องกันตัว และการบริหารร่างกาย ฯลฯ

ครูวรมัยกบิล กบิลสิงห์ นับว่าเป็นผู้ที่มีแนวคิดสมัยใหม่ โดยเฉพาะในเรื่องความเท่าเทียมกันระหว่างหญิงชาย เมื่อ พ.ศ. 2475 ครูวรมัย ได้ร่วมกับคณะลูกเสือชายอีก 5 คน เดินทางโดยจักรยานไปประเทศสิงคโปร์ ใช้เวลาเดินทางทั้งสิ้น 29 วัน นับเป็นสตรีไทยคนแรกที่ได้ทำสถิตินี้ จนกลายเป็นข่าวเกรียวกราว และหลายคนเรียกครูวรมัยว่า “สาวเปรี้ยว” แต่การกระทำดังกล่าว ครูวรมัยได้ให้เหตุผลว่า “หญิงชายมีความสามารถทัดเทียมกัน”

ครูวรมัย กบิลสิงห์ ได้สมรสกับ นายก่อเกียรติ ษ์ภูเสน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดตรัง พรรคประชาธิปัตย์ เมื่อ พ.ศ. 2485 มีบุตรสาว 1 คน คือ รศ.ดร. ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ เมื่อสมรสแล้ว ได้ย้ายไปเป็นครูที่โรงเรียนสตรีประจำจังหวัดตรัง ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง ได้ลาออกจากราชการมาขายเครื่องเพชรนิลจินดา และได้เขียนตำราเพชรนิลจินดาลงในนิตยสาร “แม่บ้านการเรือน” ในปี พ.ศ. 2493ต่อมาได้เป็นบรรณาธิการผู้ช่วยหนังสือพิมพ์ไทยใหม่วันจันทร์

28

²⁸ พิมพ์พันธ์ุ หาญสกุล และคนอื่น . สามเถรีมมณันทา ผู้ประกาศจุดยืนพลิกพื้น
ภิกษุณีไทย รองศาสตราจารย์ ดร. ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, น. 37.

3.4.2 มูลเหตุของการบวชภิกษุณีวรมัย กบิลสิงห์

ในปี พ.ศ. 2498 นางวรมัย กบิลสิงห์ ได้ป่วยเป็นเนื้องอกในมดลูก ในขณะที่นอนป่วยอยู่โรงพยาบาลจุฬาฯ เพื่อรอการผ่าตัดนั้น แม่ชีทองสุข วัดปากน้ำภาษีเจริญ ได้มาเยี่ยมนางวรมัย กบิลสิงห์ พร้อมกับบอกว่า หลวงพ่อสดสั่งมาว่าไม่ต้องผ่าตัด หลวงพ่อจะรักษาให้เอง ซึ่งเมื่อหมอผ่าตัดแล้วปรากฏว่าไม่พบเนื้องอกแต่อย่างใด ทำให้นางวรมัย กบิลสิงห์ เกิดความเลื่อมใสหันมาสนใจศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง โดยได้เรียนสมาธิกับหลวงปู่พระมงคลเทพมุนี วัดปากน้ำภาษีเจริญ จนได้พระธรรมกายขั้นสูง แล้วจึงเรียนวิปัสสนาแบบวัดมหาธาตุสำเร็จได้ฟังเทศน์ลำดับญาณ จากนั้นก็เรียนและปฏิบัติวิปัสสนาแบบหลวงปู่ลี วัดอโศการาม ต่อจากนั้นจึงเรียนโดยตรงกับพระอาจารย์จากเบื้องบนและได้ออกหนังสือ “วิปัสสนาบันเทิงสาร” เป็นนิตยสารธรรมรายเดือน เมื่อ พ.ศ. 2498 โดยออกติดต่อกันนานถึง 32 ปี จนถึงพ.ศ. 2530 จึงได้หยุดไป²⁹

จากข้อมูลในส่วนนี้จะเห็นได้ว่า จุดเริ่มต้นสำคัญที่สนับสนุนให้นางวรมัยตัดสินใจออกบวชเป็นภิกษุณี ก็คือความศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากปาฏิหาริย์ที่ปรากฏเมื่อครั้งเธอป่วย เป็นสาเหตุให้นางวรมัยเริ่มต้นเรียนรู้พระพุทธศาสนาอย่างจริงจังจนมีความเข้าใจในพระพุทธศาสนามากขึ้น สุดท้ายตัดสินใจที่ยุติชีวิตทางโลกมุ่งสู่โลกทางธรรมในที่สุด

3.4.3 การบวชของภิกษุณีวรมัย กบิลสิงห์

นางวรมัย กบิลสิงห์ ได้ตัดสินใจปลงผมบวชโดยได้รับศีล 8 จากพระพรหมมุนี (ผิน สุวโจ) รองเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวรวิหาร พระมหาเถระฝ่ายธรรมยุติกนิกาย เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2499 โดยแต่งกายด้วยสีเหลืองอ่อน เพื่อให้แตกต่างจากแม่ชีที่นุ่งขาว โดยเรียกตัวเองว่า “นักบวช” แต่คณะสงฆ์ และทางการเรียกว่า “แม่สงฆ์” ซึ่งการบวชในครั้งนี้ไม่ถือว่าเป็นการบวชเป็นภิกษุณี ดังนั้นจึงไม่ถือว่าเป็นการขัดพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชที่ทรงห้ามมิให้บวชเป็นภิกษุณี

เมื่อบวชแล้ว แม่สงฆ์ วรมัย กบิลสิงห์ ก็ได้สร้างวัดสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยที่ ตำบลพระประโทน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม เรียกว่า “วัดทรงธรรมกัลยาณี” เมื่อ พ.ศ. 2501 มีเนื้อที่ 6 ไร่เศษ โดยมีวัตถุประสงค์จะให้สถานที่แห่งนี้ เป็นสถานที่สำหรับผู้มี “หลักใจ” ในการจะสร้างบารมีตามรอยพระพุทธองค์เพื่อพุทธภูมิในภายหน้า จากชื่อของสถานที่ว่า “วัดทรงธรรมกัลยาณี” มุ่ง

²⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 200-202.

หมายจะให้เป็นที่ของสตรีที่ประสงค์ปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คำว่า “วัตร” หมายถึง ข้อปฏิบัติ หรือหลักปฏิบัติ ซึ่งถือว่าเป็นการประพฤติปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งไว้สำหรับสตรี เพราะฉะนั้น สถานที่แห่งนี้จึงไม่มีผู้ชายเข้าไปอยู่ร่วมด้วย

การสร้าง “วัตรทรงธรรมกัลยาณี” ในครั้งนี้ ส่งผลให้เกิดข้อขัดแย้งกับทางราชการ โดยผู้ว่าราชการจังหวัดนครปฐม ได้ทำหนังสือร้องเรียนไปยังมหาเถรสมาคม ว่าการนุ่งเหลือง และการสร้างวัดนั้นไม่ถูกต้อง เป็นเรื่องเสื่อมเสียถึงคณะสงฆ์ เมื่อเรื่องถึงมหาเถรสมาคม พระพรหมมุนี (ผิน สุวโจ) ซึ่งเป็นกรรมการอยู่ด้วย ได้แจ้งต่อที่ประชุมว่า “ครุวรรมย์เป็นคนบวชให้เอง และการนุ่งห่มสีเหลืองอ่อนนั้น ในเมื่อพระภิกษุที่ใช้สีนี้ไม่ได้แล้วเราจะหวังไว้ทำไม ส่วนคำว่า วัตร ซึ่งแปลว่า การปฏิบัติ ดังนั้น วัตรทรงธรรมกัลยาณี แปลว่า การปฏิบัติของสตรีที่ทรงธรรม ก็ถูกต้องดี ในที่สุดคณะกรรมกรมหาเถรสมาคมจึงลงมติเพียงสั้นๆ ว่า “ไม่เป็นการเสื่อมเสียต่อคณะสงฆ์”³⁰

จะเห็นได้ว่า ท่าทีของคณะสงฆ์ต่อการบวชสตรีในรูปแบบใหม่ของนางวรรมย์ กบิลสิงห์ ซึ่งนุ่งห่มด้วยสีเหลืองอ่อน ในชื่อ “แม่สงฆณี” ครั้งนี้ นับว่าแตกต่างจากท่าทีต่อการบวชสามเณรีในกรณีวัตรนารีวงศ์เป็นอย่างมาก โดยในครั้งนั้นได้รับการต่อต้านทั้งจากคณะสงฆ์ และผู้บริหารบ้านเมือง ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่า การบวชสตรีในรูปแบบ “แม่สงฆณี” เป็นการบวชโดยการยินยอมและสนับสนุนจากพระมหาเถระ ซึ่งเป็นกรรมกรมหาเถรสมาคม หรือแม้กระทั่งสมเด็จพระสังฆราชเจ้าเอง ก็ทรงเห็นว่า เรื่องดังกล่าวไม่เป็นการเสียหายต่อคณะสงฆ์

ต่อมาในปี พ.ศ. 2503 แม่สงฆณีวรรมย์ กบิลสิงห์ ได้เดินทางไปอินเดีย และได้อธิษฐานจิตต่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ขอบวชเป็นภิกษุณีได้ตั้งศรีมหาโพธิ์ที่พุทธคยา เป็นการอุปสมบทด้วยใจ เช่นเดียวกับการบวชแบบอุทิศบรรพชาของนายนรินทร์ ภาษิต ซึ่งเป็นคนแรกที่ริเริ่มการบวชสามเณรีและภิกษุณีในประเทศไทยหลังจากนั้นในปีพ.ศ.2505 ภิกษุณีวรรมย์ กบิลสิงห์ ได้สร้างพระอุโบสถของวัตรทรงธรรมกัลยาณีมีชื่อว่า “พระปฐมมาตามหาปชาบดีอรหันตเถรีศรีอุโบสถาคาร” เพื่อถวายพระเกียรติแก่พระแม่น้า นางมหาปชาบดีผู้เป็นภิกษุณีรูปแรกในพระพุทธศาสนา ซึ่งการสร้างพระอุโบสถในครั้งนี้ สมเด็จพระสังฆราชวัดเบญจมพิตร และสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ ได้มีพระกรุณามาวางศิลาฤกษ์ อันเป็นการแสดงให้เห็นท่าทีของคณะสงฆ์ต่อการบวชแม่สงฆณีและการบวชภิกษุณีแบบ “อุปสมบททางใจ” ได้เป็นอย่างดี

³⁰ กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ภาค 1 (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์การศาสนา, 2525) น. 376-379.

ต่อมาอาจารย์ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ บุตรสาวของภิกษุณีวรมัย กบิลสิงห์ ซึ่งเดินทางไปศึกษาศาสนาในระดับปริญญาเอกที่ประเทศแคนาดา ได้ค้นคว้าเกี่ยวกับการบรรพชาอุปสมบทของภิกษุณี และพบว่าการบรรพชาอุปสมบทของภิกษุณียังมีอยู่ที่ประเทศไต้หวัน จึงได้แนะนำให้ภิกษุณีวรมัย กบิลสิงห์ เดินทางไปบวชเป็นภิกษุณีที่ประเทศไต้หวัน³¹ ดังนั้นภิกษุณีวรมัย กบิลสิงห์ จึงได้รับการอุปสมบทใหม่อีกครั้ง เมื่อ พ.ศ. 2514 โดยมีพระคุณท่านศาสตราจารย์เต้าอัน แห่งสำนักเขาตุงซาน เป็นพระอุปัชฌาย์พร้อมด้วยพระอาจารย์อีก 9 รูป มีกรรมวาจาจารย์ 2 รูป และพระพี่เลี้ยง 2 รูป ได้รับฉายาว่า “สี้อ ต้า เต้า ฝ่าซือ” แปลว่า “พระมหาโพธิธรรมอาจารย์ วงศ์ ศากยะ” นับได้ว่าภิกษุณีวรมัย กบิลสิงห์ เป็นภิกษุณีไทยรูปแรกที่บวชจากไต้หวันอย่างเป็นทางการ

พระมหาโพธิธรรมอาจารย์ หรือ ภิกษุณีวรมัย กบิลสิงห์ ได้บำเพ็ญกิจของภิกษุณีดำเนินกิจการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อบรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชน และทำงานด้านสังคมสงเคราะห์ควบคู่กันมาตลอด ซึ่งผลงานด้านสังคมที่โดดเด่นของภิกษุณีวรมัย กบิลสิงห์ ได้แก่ การสร้างโรงเรียนขึ้นที่นครปฐม เมื่อ พ.ศ. 2501 เพื่อให้เป็นสถานที่ศึกษาของลูกกำพร้าซึ่งเลี้ยงไว้โดยใช้ชื่อว่า “โรงเรียนธรรมมาภิสมัย” มีจุดประสงค์จะอบรมพระพุทธศาสนาให้แก่พุทธสาวิกาและเด็ก ๆ ด้วย³²

3.4.4 สรุปการบวชของภิกษุณีวรมัย กบิลสิงห์

การบวชของภิกษุณีวรมัย นับได้ว่าเป็นคลื่นลูกที่สองต่อจากนายนรินทร์ อย่างไรก็ตามการบวชของภิกษุณีวรมัยในครั้งนี้ แม้จะได้รับอิทธิพลแนวคิดมาจากนายนรินทร์ แต่ภิกษุณีวรมัย ก็มีได้มีเป้าหมายต่อสังคมเช่นนายนรินทร์ การบวชครั้งนี้ดูจะเป็นเรื่องส่วนตัวเสียมากกว่าที่จะทำให้เป็นประเด็นทางสังคมเหมือนสมัยที่นายนรินทร์กระทำในอดีต ถึงอย่างไรการบวชของภิกษุณีวรมัย ก็ส่งผลกระทบต่อคณะสงฆ์อีกประการหนึ่ง ลักษณะที่อ่อนนุ่มต่อสังคมของภิกษุณีวรมัย ทำให้พระผู้ใหญ่ในคณะสงฆ์และคนในสังคมให้ความเมตตา มากกว่าลักษณะที่แข็งกร้าว

³¹ สามเณรวิมลมนันทา (รศ.ดร.ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์), คุยกับพระผู้หญิง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พระอาทิตย์, 2544), น. 107.

³² กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ภาค 1, น. 376-379.

ของนายนรินทร์ จากเหตุการณ์นี้กล่าวได้ว่า การดำเนินการโดยมีเป้าหมายทางสังคมในเมืองไทย หากเป็นไปอย่างแข็งแกร่ง ก็จะได้รับผลตอบแทนที่แข็งแกร่งกลับมาเช่นเดียวกัน

ข้อสำคัญของการบวชภิกษุณีวรมัยในครั้งนี้ คงเป็นเรื่องที่ภิกษุณีวรมัย เป็นภิกษุณีรูปแรกที่ได้รับการบวชเป็นภิกษุณีจากสายมหายาน นับได้ว่าเหตุการณ์ในครั้งนี้ได้เพิ่มทางออกของสตรีที่มีความประสงค์จะเป็นภิกษุณี ซึ่งในภายหลังได้มีสตรีไทยหลายท่านได้บวชเป็นสามเณรี และภิกษุณีหลายรูป เพียงแต่ยังไม่ปรากฏเป็นข่าว และส่วนมากเมื่อบวชแล้วก็พำนักอยู่ในต่างประเทศ หรือไม่ก็กลับมาใช้รูปแบบการนุ่งห่มเป็นแม่ชีเหมือนเดิม เช่นสามเณรี ชุตินา, แม่ชีคุณหญิงชนิษฐา วิเชียรเจริญ และภิกษุณีพิศเพลิน กตัญญูตาเป็นต้น อย่างไรก็ตามการบวชของบุคคลเหล่านี้ไม่ปรากฏเป็นข่าวครึกโครม เนื่องจากเป็นเรื่องส่วนตัวเท่านั้น ดังนั้นเรื่องราวของบุคคลเหล่านี้จึงไม่เป็นที่ปรากฏทางสังคมมากนัก เพราะเมื่อไม่มีการเคลื่อนไหวทางสังคมกระแสที่คัดค้านจึงมิได้รุนแรง

3.5 การบวชของภิกษุณีฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์

3.5.1 ประวัติของภิกษุณีฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์

รศ. ดร. ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ เกิดเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2487 เป็นบุตรสาวของนายก่อเกียรติ ชาญเสน อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดตรัง พรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งภายหลังจากเล่นการเมืองแล้วก็ได้บวชเป็นพระภิกษุตลอดอายุขัย และนางวรมัย กบิลสิงห์ อดีตครูพลศึกษา ซึ่งต่อมาได้บวชเป็น “แม่สังฆนี” และบวชเป็นภิกษุณีในชื่อว่า “พระมหาโพธิธรรมาจารย์” รศ.ดร. ฉัตรสุมาลย์ ได้รับการศึกษาเบื้องต้นจากโรงเรียนราชินีบน จากนั้นได้เดินทางไปศึกษาต่อที่ประเทศอินเดีย จบปริญญาตรี (เกียรตินิยม) สาขาปรัชญา จากมหาวิทยาลัยวิศวภารตี ศานตินิเกตัน ประเทศอินเดีย ต่อมาได้ทุนรัฐบาลแคนาดา ศึกษาปริญญาโท สาขาศาสนา จากมหาวิทยาลัยแมคมาสเตอร์ ประเทศแคนาดา และจบระดับปริญญาเอกโดยทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบภิกษุณีปาติโมกข์” จากมหาวิทยาลัยมคธ ประเทศอินเดีย

ในชีวิตสมรส รศ.ดร. ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ได้แต่งงานกับ น.อ. พรพจน์ มีบุตรเป็นชายล้วน จำนวน 3 คน คือ เอกฉัตร วรฉัตร และฉัตรฐากร กบิลสิงห์ ซึ่งเดิม รศ.ดร. ฉัตรสุมาลย์ จะใช้นามสกุล “ชาญเสน” ตามบิดา ต่อเมื่อแต่งงานแล้ว ภิกษุณีวรมัย จึงขอให้บุตรเปลี่ยนมาใช้นามสกุล “กบิลสิงห์” ซึ่งเป็นนามสกุลพระราชทานของลุงของภิกษุณีวรมัย แต่ไม่มีบุตรอันจะเป็นการรักษา

นามสกุล ดังนั้น รศ.ดร. ฉัตรสุมาลย์ จึงใช้ทั้งสองนามสกุล คือ กบิลสิงห์ ษ์ภูเสน” ส่วนลูก ๆ ทั้งหมดใช้นามสกุลกบิลสิงห์

ดร. ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ได้เข้ารับราชการเป็นอาจารย์ประจำภาควิชาปรัชญา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. 2516 และเป็นอาจารย์บรรยายพิเศษ เป็นกรรมการ และอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ทั้งในประเทศ และต่างประเทศมีผลงานเขียน งานวิจัย และงานแปลหลายเรื่อง โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับภิกษุณี และสตรีในพระพุทธศาสนา เช่น ภิกษุณียังมีอยู่หรือ, มาดสตรีในพระพุทธศาสนา, นักบวชหญิงในต่างแดน, สตรีในพุทธกาล, การพัฒนาสตรีในพระพุทธศาสนา, สตรีในพระพุทธศาสนา คำถาม-คำตอบ ฯลฯ ซึ่งผลงานทางวิชาการเหล่านั้นเป็นสาเหตุให้ ดร.ฉัตรสุมาลย์ได้รับตำแหน่งทางวิชาการเป็น “รองศาสตราจารย์”

ในระหว่างที่รับราชการ นอกจากงานสอน งานเขียน งานวิจัย และงานแปลเกี่ยวกับสตรีหลายเรื่องแล้ว รศ.ดร. ฉัตรสุมาลย์ ยังได้ทำงานเกี่ยวกับสตรีอีกหลายเรื่อง เช่น เป็นประธานโครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พ.ศ. 2534-2535), เป็นประธานองค์การศากยธิดานานาชาติ (2534-2538) ซึ่งเป็นองค์กรที่ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2532 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรื้อฟื้นภิกษุณีในประเทศต่าง ๆ, เป็นผู้ก่อตั้งโครงการ “บ้านศานติรักษ์” เมื่อ พ.ศ. 2539 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือสตรีและเด็ก และส่งเสริมให้สตรีและเด็กมีโอกาสพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น, และเป็นผู้ก่อตั้ง “มูลนิธิพุทธสาวิกา” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออบรมสตรีชาวพุทธตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 เป็นต้นมา ฯลฯ

ในด้านศาสนา อาจกล่าวได้ว่า แทบตลอดชีวิต รศ.ดร. ฉัตรสุมาลย์ ได้คลุกคลีกับพระพุทธศาสนามาโดยตลอด กล่าวคือ นางส้มจิ้น ซึ่งเป็นยายก็ได้บวชชีตลอดชีวิต บิดา คือ นายก่อเกียรติ ษ์ภูเสน หลังจากเล่นการเมืองแล้ว ก็ได้บวชเป็นพระภิกษุตลอดชีวิต มารดา คือ นางวรมัย กบิลสิงห์ ก็ได้บวชเป็นแม่สังฆนี และภิกษุณีองค์แรกของเมืองไทย เมื่อมารดาบวชแล้ว ก็อยู่และเติบโตที่วัดทรงธรรมกัลยาณี รวมทั้งการศึกษา และการทำงาน ก็ล้วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยทั้งสิ้น และในช่วงที่มีอายุ 12-13 ปี ก็ได้บวชเป็นแม่สังฆนีนุ่งห่มสีเหลืองตามมารดาเป็นเวลา 47 วัน³³ ซึ่งการมีวิถีชีวิตเช่นนี้ขัดเกลาความคิดของ รศ.ดร. ฉัตรสุมาลย์ มีความผูกพันกับพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นเหตุผลกดันให้ รศ.ดร. ฉัตรสุมาลย์ ตัดสินใจใช้ชีวิตในฐานะนักบวชในบ้านปลายชีวิตในที่สุด

³³ เรื่องเดียวกัน, น. 41.

3.5.2 มูลเหตุของการบวชภิกษุณีฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์

กล่าวได้ว่า เพราะตลอดชีวิตใกล้ชิดกับนักบวช แม้กระทั่งคนใกล้ชิดก็ตัดสินใจใช้ชีวิตในบั้นปลายสุดท้ายด้วยการเป็นนักบวช สภาพแวดล้อมดังกล่าวมีผลให้ รศ.ดร. ฉัตรสุมาลย์มีใจเอนเอียงที่จะใช้ชีวิตในบั้นปลายเดินตามเจตนารมณ์ของผู้เป็นมารดา เมื่อถึงจุดหนึ่งของชีวิตที่รู้สึกเพียงพอกับชีวิตทางโลก ทำให้ รศ.ดร. ฉัตรสุมาลย์ ตัดสินใจเข้ามารับมรดกทางธรรมที่ผู้เป็นมารดามอบไว้ให้ ด้วยการตัดสินใจใช้ชีวิตนักบวช

แต่จุดเริ่มต้นที่ทำให้ รศ.ดร. ฉัตรสุมาลย์ เริ่มหันมาสนใจ และต่อสู้เพื่อสิทธิสตรีในการบวชคือ การได้รับเชิญจากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ให้ไปบรรยายเรื่อง “ความเป็นไปได้ของภิกษุณีสงฆ์ในประเทศไทย” ในการสัมมนาเรื่อง “สตรีและการเปลี่ยนแปลงทางศาสนาและสังคม” เมื่อ พ.ศ. 2526 ซึ่งผู้เข้าร่วมสัมมนา มีทั้งนักกิจกรรม และนักสตรีนิยมหัวรุนแรง

รศ.ดร. ฉัตรสุมาลย์ ได้ให้เหตุผลในการรื้อฟื้นภิกษุณีไว้ว่า เพราะผู้หญิงในสมัยนี้ไม่เหมือนสมัยก่อน ผู้หญิงไทยมีความสามารถเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศรอบข้าง ผู้หญิงไทยก้าวหน้าไปหลายช่วงตัวนัก ในเมื่อผู้หญิงมีความสามารถอย่างนี้ แล้วทำไมจึงไม่มีโอกาสทางศาสนา ในการที่จะเข้ามาเป็นผู้สืบศาสนา ใครอาจจะบอกว่า ผู้หญิงสามารถปฏิบัติเองได้ไปสวดมนต์ ภาวนา ถ้าหากแค่นั้นเพียงพอทำไมพระพุทธเจ้าต้องบวชให้กับผู้ชายด้วย³⁴ ดังนั้น การบวชในทัศนะของ รศ.ดร. ฉัตรสุมาลย์ จึงเปรียบเสมือนหนทางที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นได้เร็วขึ้น รศ.ดร. ฉัตรสุมาลย์ยังกล่าวอีกว่า การบวชของท่านนั้นเพราะได้มีโอกาสลิ้มชิมรส ลาภ ยศ สรรเสริญ สุขมาแล้ว ความรู้ที่ได้ศึกษาธรรมะได้ขโมยจิตใจให้เปื้อนนายทางโลก เมื่อถึงวาระก็ละวางทางโลกได้ง่าย และตั้งใจบวชเพื่อการปฏิบัติส่วนตนและตั้งใจรับใช้พระศาสนาด้วยกำลังความสามารถและสติปัญญาของตน³⁵

เหตุผลอีกประการหนึ่ง รศ.ดร. ฉัตรสุมาลย์ มีทัศนะว่า ความพยายามที่จะเรียกร้องให้มีภิกษุณีสงฆ์ในสังคมไทยเป็นการพยายามตามสิทธิที่สมเด็จพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้าได้ให้ไว้ เนื่องจากพระพุทธเจ้าได้เปิดโอกาสให้สตรีได้บวช เพราะสตรีมีศักยภาพในการบรรลุธรรมไม่ต่างจากบุรุษ การบวชของสตรีจึงถือได้ว่าเป็นเจตนารมณ์ของพระพุทธเจ้า ที่จะให้สตรีเป็นหนึ่งในพุทธ

³⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 137

³⁵ ถัมมนนทา สามณีนรี, คุยกับพระผู้หญิง (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์พระอาทิตย์, 2544), น. 29.

บริษัท 4 และเหตุผลที่ต้องการเป็นเถรวาทก็เนื่องมาจากว่า หากไปบวชในสังกัดมหานิกายก็ต้องปฏิบัติตนอย่างมหานิกายทั้งการนุ่งห่ม และการสวดมนต์ภาษาจีนซึ่งเป็นความยากลำบาก จึงตัดสินใจไปบวชที่ศรีลังกาเพื่อสังกัดในนิกายเถรวาท

สรุปได้ว่า เหตุผลสำคัญที่ผลักดันให้ รศ.ดร. ฉัตรสุมาลย์ ตัดสินใจรื้อฟื้นภิกษุณีในสังคมไทย เพราะประการที่ 1 เพื่อหาหนทางที่เหมาะสมกับการหลุดพ้นให้กับตนเอง และสตรีอื่นๆ ที่มีความประสงค์จะบวชเป็นภิกษุณี ประการที่ 2 เพื่อเรียกร้องสิทธิในการเป็นนักบวชของสตรีที่สมควรจะพึงได้ในพระพุทธศาสนา ตามเจตนารมณ์ของพระพุทธเจ้าที่ทรงมีพุทธานุญาตให้สตรีได้บวชเป็นภิกษุณี

3.5.3 การเคลื่อนไหวเพื่อรื้อฟื้นภิกษุณีและการบวชของภิกษุณีฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์

จากเหตุผลที่กล่าวในข้างต้น ทำให้ รศ.ดร. ฉัตรสุมาลย์มีความพยายามอย่างยิ่งที่จะรื้อฟื้นภิกษุณีขึ้นมาใหม่อีกครั้ง ในระยะแรกเริ่มเคลื่อนไหวเพื่อที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม รศ.ดร. ฉัตรสุมาลย์ ได้เริ่มส่งจดหมายข่าวสตรีชาวพุทธชื่อ NIBWA (News letter on International Buddhist Women' Activities) ปัจจุบันใช้ชื่อ ยโสธรา (Yasodhara) เพื่อเป็นสื่อกลางในการติดต่อกับสตรีชาวพุทธทั่วโลก มีสมาชิกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จนเกิดเป็นเครือข่ายผู้หญิงขึ้นและนำไปสู่การจัดสัมมนาระดับนานาชาติหลายครั้ง โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องสตรีในพระพุทธศาสนา³⁶

พ.ศ. 2530 รศ.ดร. ฉัตรสุมาลย์ ได้ร่วมประสานงานและจัดประชุมนานาชาติ เรื่องภิกษุณี และแม่ชี ระหว่างวันที่ 11-17 กุมภาพันธ์ 2530 ณ พุทธคยา ประเทศอินเดีย ซึ่งการประชุมครั้งนี้ ที่ประชุมมีมติก่อตั้ง “ศากยะธิดา” ซึ่งเป็นองค์กรสตรีชาวพุทธทั่วโลก โดยมีจุดประสงค์เพื่อจัดตั้งองค์กรภิกษุณีนานาชาติ และแนะนำให้มีการบวชสามเณรี สิกขมานา และภิกษุณีในประเทศที่ยังไม่มี³⁷

เมื่อ พ.ศ. 2540 รศ.ดร. ฉัตรสุมาลย์ ได้ตัดสินใจที่จะบวชเป็นภิกษุณี โดยเริ่มต้นจากการบวชใจ และได้เดินทางไปรับศีลพระโพธิสัตว์ พร้อมกับทำเรื่องหย่ากับสามี เพื่อเตรียมบวชเป็น

³⁶ พิมพ์พันธุ์ หาญสกุล และคนอื่น ๆ , สามเณรีธัมมนันทา ผู้ประกาศจุดยืนพลิกฟื้นภิกษุณีไทย รองศาสตราจารย์ ดร. ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, น. 121, 158.

³⁷ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. นักบวชหญิงในต่างแดน. น. 71-81

ภิกษุณีที่ได้หวั่น แต่ต่อมาภายหลังเห็นว่าสายการบวชภิกษุณีที่ลังกามีความเหมาะสมกับตนเองมากกว่า พ.ศ. 2543 รศ.ดร. ฉัตรสุมาลย์ ได้ลาออกจากราชการ และได้เดินทางไปบวชเป็นสามเณรีที่ประเทศศรีลังกา เมื่อ พ.ศ. 2544 มีฉายาว่า “ธัมมันทาสามเณรี” และกลับมาประเทศไทย พร้อมรูปแบบ และจรรยาวัตรคล้ายพระภิกษุ

ต่อมาไม่นาน เมื่อเป็นสามเณรีได้ 2 ปี ธัมมันทาสามเณรีก็ได้เดินทางไปบวชเป็นภิกษุณีที่ประเทศศรีลังกา เนื่องจากต้องการสังกัดนิกายเถรวาท เพราะสามารถที่จะปรับตัวในการปฏิบัติของฝ่ายเถรวาทได้ง่ายกว่าฝ่ายมหายาน ซึ่งการบวชดังกล่าวก็เป็นไปตามกรรมวิธีของเถรวาท เพียงแต่ว่าภิกษุณีเถรวาทที่ศรีลังกานั้น ก็เป็นภิกษุณีที่บวชมาจากฝ่ายมหายาน จึงก่อให้เกิดข้อครหาถึงสถานภาพความเป็นภิกษุณีว่าจะเป็นที่เถรวาทได้หรือไม่

3.5.4 บทสรุปการบวชของภิกษุณีฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์

การบวชของภิกษุณีฉัตรสุมาลย์ นับเป็นปรากฏการณ์ของการเคลื่อนไหวเพื่อรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ในสังคมไทยที่แตกต่างไปจากผู้เป็นมารดา การเคลื่อนไหวของภิกษุณีฉัตรสุมาลย์มีเป้าหมายต่อสังคมในระดับที่ชัดเจนกว่าของภิกษุณีวรมัย นับเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ที่สำคัญต่อจากนายรินทร์ เนื่องจากการบวชของ รศ.ดร. ฉัตรสุมาลย์มีจุดมุ่งหมายที่จะพลิกฟื้นภิกษุณีในสังคมไทยอย่างชัดเจน กอปรกับ รศ.ดร. ฉัตรสุมาลย์เป็นนักวิชาการ นักคิด นักเขียน นักพูด และนักเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสตรี โดยเฉพาะสิทธิสตรีในพระพุทธศาสนา ทำให้การบวชของ รศ.ดร. ฉัตรสุมาลย์ไม่ใช่เรื่องเฉพาะตัว เหตุการณ์ในครั้งนี้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อหลายฝ่ายทั้ง คณะสงฆ์ รัฐบาล และสังคม

ในส่วนของคณะสงฆ์ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงมีความเห็นผ่านพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช กรมหลวงชินวราลงกรณ ซึ่งทรงประกาศไว้เมื่อวันที่ 18 มิ.ย. 2471 สรุปได้ว่า “ประกาศห้ามพระเณรไม่ให้บวชหญิงเป็นบรรพชิตหญิงซึ่งได้จักสมมติตนเป็นสามเณรี โดยถูกต้องพระพุทธานุญาตนั้น ต้องสำเร็จด้วยนางภิกษุณีให้บรรพชา เพราะ พระองค์ทรงอนุญาตให้นางภิกษุณีมีพรรษา 12 ล่วงแล้ว เป็นปวัตตินี คือเป็นอุปัชฌาย์ ไม่ได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุเป็นอุปัชฌาย์ นางภิกษุณีหมดสาบสูญขาดเชื้อสายมานานแล้ว เมื่อนางภิกษุณีไม่มี เป็นอันเสื่อมสูญไปตามกัน ผู้ใดให้บรรพชาเป็นสามเณรี ผู้นั้นชื่อว่า บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่บัญญัติ เพิกถอนสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้ว เป็นเลี่ยนหนามแก่พระศาสนา เป็นตัวอย่างที่ไม่ดี เพราะเหตุนี้ ห้ามไม่ให้พระเณรทุกนิกายบวชหญิงเป็นภิกษุณี

เป็นสิกขมานา และเป็นสามเณรี ตั้งแต่ขึ้นไป”ซึ่งพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ถือเป็น การสิ้นสุดการวินิจฉัยการรื้อฟื้นภิกษุณีในประเทศไทย และไม่มี การหยิบยกประเด็นนี้ขึ้นมาพิจารณา ในที่ประชุมกรรมการมหาเถรสมาคมเกี่ยวกับประเด็นนี้อีก

ในขณะที่เดียวกันพระสงฆ์หลายรูปต่างออกมาให้ทัศนะต่อการบวชภิกษุณี ซึ่งมีทั้งฝ่าย ที่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วย

ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วย เช่น

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) มีความเห็นว่า การบวชภิกษุณีในสายเถรวาทเป็นไปได้ ไม่ได้เนื่องจากวงศ์ของภิกษุณีเถรวาทขาดสูญแล้ว ประการที่สำคัญการบวชภิกษุณีต้องขึ้นอยู่กับ สงฆ์สองฝ่ายตามพุทธบัญญัติ สตรีควรกลับมาใช้แนวทางที่เหมาะสมกับสังคมไทยคือการบวชชี จะดีกว่า อย่างไรก็ตามทุกคนต้องตั้งใจเมตตาช่วยกันแก้ปัญหาเพื่อให้สตรีได้มีโอกาสอยู่ใน สถานะภาพที่สามารถปฏิบัติธรรมได้มากยิ่งขึ้น³⁸

ฝ่ายที่เห็นด้วย เช่น

พระไพศาล วิสาโล มีความเห็นว่า การบังเกิดภิกษุณีสงฆ์ขึ้นในเมืองไทยดูเหมือนจะเป็น เรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เสียแล้ว หากเป็นเมื่อ 70 ปีก่อน คงไม่สามารถพูดเช่นนี้ได้ แต่ปัจจุบันนี้ สถานการณ์ได้เปลี่ยนไปจนสามารถกล่าวได้ว่า อะไร ๆ ก็เกิดขึ้นได้ทั้งนั้น คณะสงฆ์ทุกวันนี้อ่อนแอ อย่างมาก จนยากที่จะขัดขวางมิให้มีสามเณรีหรือภิกษุณีได้ ประเด็นเรื่องพระวินัยนั้นเป็นเรื่องที่ยัง ถกเถียงกันได้มาก แต่การพิจารณาเรื่องภิกษุณีสงฆ์ หากจะไม่ที่จะเริ่มต้นด้วยประเด็นพระวินัย ทั้งนี้ขอควรพิจารณาเป็นประการแรกสุดก็คือ ควรหรือไม่ที่จะมีภิกษุสงฆ์ในเมืองไทย ทั้งนี้โดย คำนึงถึงประโยชน์อันเกิดแก่พระศาสนาและสังคมไทยเป็นสำคัญและไม่ควรนำเอาอคติส่วนตัวมา เป็นอารมณ์³⁹

ในส่วนของสังคม การบวชสามเณรีของ รศ.ดร. ฉัตรสุมาลย์ นับว่าเป็นการจุดประกาย ให้กับสตรีในสังคมที่ต้องการถือบวชในสถานภาพนักบวชที่แท้จริง ซึ่งหลังจาก รศ.ดร. ฉัตรสุมาลย์ ได้บวชเป็นสามเณรีแล้ว ก็มีแม่ชีอีก 39 คน ที่จะเดินทางไปบวชสามเณรีที่ศรีลังกา แต่มีผู้ใหญ่ใน

³⁸ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). ทัศนะของพระพุทธรักษาต่อสตรี และการบวชเป็น ภิกษุณี (สำนักพิมพ์พุทธธรรม, กรุงเทพฯ, 2545), และปัญหาภิกษุณี บทบาทสังคมไทย, (สำนักพิมพ์พุทธธรรม, กรุงเทพฯ, 2545)

³⁹ พระไพศาล วิสาโล. ภิกษุณีสงฆ์ : ทางเลือกที่เลี่ยงไม่ได้ ในเครือข่ายชาวพุทธเพื่อ พระพุทธรักษาและสังคมไทย, [http://dhnr"hyperment.net/.html](http://dhnr) (เมษายน 2550).

สมาคมแม่ชีได้เตือนให้คำนึงถึงเรื่องการยอมรับของคณะสงฆ์ และสังคม จนในที่สุด ในจำนวนแม่ชี 39 คนนั้น มีเพียงคนเดียวที่เดินทางไปบวชสามเณรีที่ศรีลังกา⁴⁰

จากข้อมูลที่น่าเสนาในเบื้องต้น ทำให้เราเห็นภาพรวมของบทบาทที่สตรีมีในพระพุทธศาสนาในสังคมไทย กล่าวได้ว่าไม่มีหลักฐานหรือเอกสารใดๆ ที่แสดงว่ามีภิกษุณีอยู่ในประเทศไทยอย่างชัดเจน สตรีไทยจึงมีบทบาทในฐานะเพียงอุบาสิกา ต่อมาในปี พ.ศ. 2470 จึงได้เกิดกรณีนายนิพนธ์ กลิ้ง ได้ผลักดันให้ลูกสาวได้บวชเป็นสามเณรี แต่ก็ถูกคัดค้านจากรัฐบาลและคณะสงฆ์ เนื่องด้วยขัดกับพระธรรมวินัย และวัฒนธรรมของสังคมไทย การที่ผู้หญิงจะบวชภิกษุณี เป็นสิ่งที่สังคมยังไม่พร้อมที่จะยอมรับและทำความเข้าใจ โดยเฉพาะในระยะเริ่มแรกที่เกิดการคัดค้านอย่างหนัก โดยมีการออกประกาศห้ามพระเณรบวชสตรีเป็นบรรพชิต โดยสมเด็จพระสังฆราชกรมหลวงชินวราวุธวิวัฒน์ อันมีการบวชสามเณรีวัตรนารีวงศ์เป็นสาเหตุ ประกาศฉบับดังกล่าวยังมีผลมาถึงปัจจุบันอีกด้วย

การเคลื่อนไหวเพื่อเป็นภิกษุณีของสตรีไทยที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา แต่ครั้งที่เกิดปรากฏการณ์ดังกล่าวขึ้นก็ได้รับการคัดค้านจากสังคมไทยตลอดมา เริ่มจากนายนิพนธ์จนถึงปัจจุบัน กระแสการคัดค้านมิได้ลดน้อยลงไป แต่ก็ยังมีสตรีไทยหลายท่านเลือกทางเดินเพื่อเป็นภิกษุณี นั้นแสดงให้เห็นว่าถึงจะมีกระแสการคัดค้าน แต่การเคลื่อนไหวของสตรีไทยในเรื่องนี้ยังคงดำเนินเรื่อยมา จากจุดเริ่มต้นเพียงหนึ่งคน แต่เมื่อมีผู้เห็นพ้องด้วยกระแสดวงความคิดในการยกระดับฐานะสตรีให้มีสถานภาพนักบวชเหมือนในสมัยพุทธกาล กระแสความคิดดังกล่าวได้ฝังรากลงในสังคมไทย ด้วยแรงสนับสนุนที่สำคัญคือเรื่องสิทธิความเท่าเทียมที่นับวันจะยิ่งมีการเรียกร้องมากขึ้น สังคม การเคลื่อนไหวนับจากนี้ไปจึงเป็นสิ่งที่น่าติดตามว่า โอกาสเติบโตของภิกษุณีในประเทศไทยจะเป็นไปได้มากน้อยแค่ไหนในอนาคต

⁴⁰ “ภิกษุณี คติหรืออคติ”, มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน